صاحب‌امتیاز: دانشگاه آزاد اسلامی - مدیرمسئول: محمدامین ایمانجانی - سردبیر: مسعود فروغی
دفتر مدیرمسئول: ۶۶۳۴۸۰۱۶ تحریریه: ۱۸۲-۶۶۷۶۰۱۸۰ - فکس: ۶۶۷۶۰۵۰۱- ۶۶۷۲۶۰۴۷
روابط عمومی: ۶۶۷۶۰۴۹۹ - سازمان آگهی‌ها: ۱۸و۶۶۳۴۸۰۴۶
چاپ: چاپخانه دانشگاه آزاد اسلامی - توزیع فرهیختگان: ۱۲-۶۶۳۴۸۰۱۱
نشانی: خیابان حافظ، پایین‌تر از جمهوری، روبه‌روی ساختمان بورس، ساختمان فرهیختگان، طبقه سوم

نسبت طب سنتی و درمان کرونا چیست؟

نه فرشته‌ام نه شیطان

ابوالقاسم رحمانی
دبیر گروه جامعه

حدود دوماه پیش بود که بعد از احساس یک گلودرد شدید ابتدا به پزشک عمومی مراجعه کردم و پاسخ پزشک این بود که سرماخوردگی است. یکی، دو روزی در خانه استراحت کردم تا اینکه هیچ علائم بهبودی ظاهر نشد، فضا هم فضای کرونایی است و آدمیزاد کوچک‌ترین ناخوش‌احوالی و علامتی از بیماری هم که داشته باشد حس کرونایی‌بودن دارد، چه برسد به من که کم کم علائمم شبیه به بیماران کرونایی شده بود. خلاصه اینکه به بیمارستان مراجعه کردم و تست دادم و بعد هم مشخص شد که بله، به بیماری کرونا مبتلا شده‌ام. بعد از این قرنطینه را شروع کردم و حالا نوبت به ویزیت پزشک و تجویز و استفاده از داروها رسیده بود. این مرحله آغاز جنگ من با اعضای خانواده و برخی دوستان و آشنایان بود. اینجا بود که به خودم گفتم درد کرونا و غم‌وغصه این بیماری یک سمت ماجراست و سمت دیگر اما پروسه درمانی این بیماری خصوصا در کشور ماست، چرا؟ چون اولا هیچ سبک و رویه درمانی ثابتی برای این بیماری هنوز و بعد از ۸ماه مشخص نیست و دوم اینکه ما در ایران به یک روند درمانی دیگر تحت‌عنوان طب سنتی هم دسترسی داریم و این شاید در نگاه اول مثبت به‌نظر برسد اما هرچه جلوتر می‌روی و به آن رجوع می‌کنی به شبهاتی برمی‌خوری که فهم و پذیرش آنها به این سادگی‌ها نیست. خلاصه اینکه به‌حد معقول و با استفاده از توصیه‌های متخصصان واقعی طب سنتی کمابیش از تجویزات آنها هم درکنار داروهایی که پزشک معالج بیمارستان برایم تجویز کرده بود استفاده کردم و الحق و الانصاف هم که برای تجربه شخصی اتفاق خوب و مثبتی بود و اثراتش را احساس کردم. این تجربه شخصی من، فقط برای من نیست و کافی است کمی بیشتر از بقیه اخبار کرونا و درمان و روندهای درمانی این بیماری عجیب و کشنده را مرور کنید. حداقل در ایران می‌توانم ادعا کنم کمتر خانه‌ای است که در آن چنین دوگانه‌ای وجود نداشته باشد و بیماران و اعضای خانواده آنها بین استفاده صرف از داروهای گیاهی و رجوع به طب سنتی و داروهای تجویزشده و روند درمانی طب مدرن مستاصل و درمانده نباشند. با این اوصاف هرچه هست، عقلا و منطقا برخی تجویزهای صورت گرفته ازسوی طب سنتی حتی اگر بر این بیماری و درمان آن اثرگذار نباشند، خیلی بی‌فایده هم نیستند و آسیب و ضرری به بدن نمی‌رسانند. اما بالاخره این شکاف به وجود آمده و فضای غبارآلود بین طب سنتی و مدرن زاییده افراط و تفریط‌هایی است که در هر دو نوع آن صورت گرفته است و برخی افراد در هرکدام از این دو شاخه دست به تکفیر آن یکی زده‌اند و سعی در نفی و حذف تمام و کمال آن داشته‌اند. در ادامه بحث به بخشی از این فضای غبارآلود و دوئل بین طب سنتی و مدرن با محوریت بیماری کرونا اشاره می‌کنیم تا شاید کمی فضا از این حالت التهابی خارج شود.

تاریک و روشن‌های طب سنتی

درمان کرونا با داروی حکیم فلان، درمان کرونا با روغن فلان و شربت بهمان، درمان کرونا با ادرار فلان حیوان و...، واکسن کرونا کشف شد! فلان گیاه و فلان شربت و فلان پودر واکسن کروناست! و... . اینها بخشی از تبلیغاتی است که در برخی صفحات مجازی منتسب به برخی فعالان بازار طب سنتی و به‌اصطلاح اسلامی به‌وفور مشاهده می‌کنید. تبلیغاتی که چشم‌بسته می‌توان نظر به دروغ بودن آنها داد. کرونا یک بیماری بومی نیست، فقط ما هم نیستیم که در تمام دنیا با این بیماری کشنده دست‌وپنجه نرم می‌کنیم، تمام کشورهای دنیا با این ویروس دست به گریبان هستند و روزانه تعداد قابل توجهی مبتلا و کشته بر اثر این بیماری روی دست‌شان می‌ماند. همین سندی است برای درک اینکه کرونا یک درد مشترکی است که تمام دنیا چشم به شکست آن دوخته است و تمام تلاش خود را می‌کند تا راه درمان و پیشگیری از ابتلا به آن را بگیرد تا همه از شر آن خلاص شوند. با این همه و بعد از گذشت هشت‌ماه و انجام آزمایشات گسترده و حتی علی‌رغم تولید واکسن‌هایی در سراسر دنیا برای این بیماری هنوز هیچ شخص و کشوری ادعای پایان دادن به این همه‌گیری وحشتناک را نکرده است، اما متاسفانه در ایران عده‌ای که خود را متخصص و حکیم طب سنتی می‌دانند و معرفی می‌کنند، به‌اندازه تمام روزهای درگیری کشور با بیماری کرونا حرف می‌زنند و اظهارنظر می‌کنند که بله ما به واکسن و داروی درمان کرونا دست یافته‌ایم! البته فقط در این حوزه نیست، قبل‌تر و در محافل رسمی‌تری هم چنین اشتباهات و محاسبات نادرستی صورت گرفته و در زمینه شناسایی بیماران مبتلا اقدامات شاذ و عجیبی صورت گرفته بود. با این اوصاف ابتدا باید بین پزشکان و متخصصان باسواد و حاذق طب سنتی و برخی کاسبان بیماری مردم و ماهی گیران آب گل‌آلود بیماری کرونا دیواری به بلندی علم کشید و این دو طیف را از هم جدا کرد. شاید سوال نخست این باشد که آیا اساسا چیزی تحت‌عنوان طب سنتی وجود دارد، باید گفت بله! سوال بعد اینکه آیا مرجعی دارد و مسیر علمی برای دستاوردهای خود طی می‌کند، که باز هم باید گفت بله، حتی دانشکده‌هایی هم در تعدادی از دانشگاه‌های علوم‌پزشکی کشور داریم که به‌صورت تخصصی طب سنتی را تدریس می‌کنند و هرساله تعداد قابل توجهی فارغ‌التحصیل از این دانشکده‌ها داریم. سوال دیگر هم می‌تواند این باشد که آیا طب سنتی محدود به ایران است و آیا دستاوردهای آن تا به‌حال موثر واقع شده است؟ در ارتباط با بخش اول باید گفت طب سنتی در دیگر نقاط دنیا و سایر کشورهای جهان هم وجود دارد، نمونه‌اش همین کشور چین، در ارتباط با اثربخش بودن یا نبودن هم که الا ماشاءالله مقاله و... وجود دارد می‌شود به آنها رجوع کرد. بالاخره وقتی شاخه علمی برای تدریس این مساله وجود دارد خود مهر تاییدی برای اثربخش بودن و اصل وجود چنین علمی است. با این همه همان‌طور که نوشتم، موشکافی و ورود تمام و کمال به این دوئل قدیمی و همیشگی بین طب سنتی و مدرن بسیار جدی‌تر و گسترده‌تر از آن است که بتوان در یک صفحه روزنامه از آن گفت، اما برای رد کاسبی برخی با این اسامی، چند خط جمله هم کفایت می‌کند.

چین و استفاده از طب سنتی برای مهار کرونا

در ابتدا گفتیم که با محوریت کرونا به بحث مداخله طب سنتی در پروسه درمان اشاره می‌کنیم و به همین منظور هم بهتر است ابتدا به یک خبر در این رابطه و ماجرای اثرگذاری طب سنتی بر بیماران کرونایی در چین بپردازیم. چندماهی می‌شود که چین هیچ خبری از مرگ‌ومیر ناشی از کرونا اعلام نمی‌کند و همین شب‌ها هم مردم بدون رعایت پروتکل خاصی در حال برگزاری جشن هالووین هستند. دقیقا در روزهایی که ایران درگیر وضعیت اسفناکی است و روزانه رکورد ابتلا و مرگ‌ومیر ناشی از کرونا را جابه‌جا می‌کند. استفاده از روش درمانی خاص، سیاست‌های کلان صحیح و کارآمد و مقابله جدی با ویروس به‌عنوان رمز موفقیت کرونا در جنگ با این ویروس کشنده عنوان می‌شود. در ارتباط با همین مساله و خصوصا ماجرای درمان بیماران کرونایی، چندماه پیش حسین رضایی‌زاده رئیس دانشکده طب ایرانی دانشگاه علوم‌پزشکی تهران طی خبری اعلام کرد: «میزان مداخلات طب سنتی در درمان کرونا در چین به بیش از ۹۲ درصد رسیده است.» او در این رابطه توضیح داد: «چینی‌ها بیشترین سابقه را در این مدت کسب کرده‌اند. این بیماری برای اولین‌بار همه‌گیری داشته و تاکنون هیچ داروی گیاهی یا سنتی مستقل برای آن ارائه نشده است. آنچه چینی‌ها گزارش داده‌اند هم این است که از ابتدا برای ۴۰ تا ۵۰ درصد موارد مبتلا می‌توانستند از طب سنتی درکنار طب رایج استفاده کنند. با توجه به اثراتی که دیدند این استفاده به بیش از ۹۰ درصد موارد رسید. در چین هم طب سنتی درکنار پزشکی رایج استفاده می‌شود و از نظر اخلاقی و علمی نیز هیچ کس مجاز نیست درمان‌های سنتی را جدا از درمان‌های رایج به کار ببرد.» البته به اذعان مسئولان وزارت بهداشت، چین و هند از معدود کشورهایی هستند که ادعاهایی مبنی بر اثرگذاری طب سنتی بر درمان این بیماری دارند و تا به‌حال هم مقالات و گزارش‌های دقیقی از مختصات این اثرگذاری منتشر نکرده‌اند. با این اوصاف همان‌طور که در خبر بالا اشاره کردیم، هیچ‌کدام از این کشورها از گرایش صرف به استفاده از این طب به‌عنوان جایگزین طب مدرن نام نبرده‌اند و چنین اعتقادی ندارند و قائل به این هستند که طب سنتی به‌عنوان مکمل باید درکنار طب مدرن مورد استفاده قرار گیرد.

طب مدرن اجازه بروز و ظهور به طب سنتی نمی‌دهد؟

این اما همه ماجرای طب مدرن، طب سنتی و کرونا نیست. همان‌طور که مشخص است و نمی‌توان ان‌قلتی برای آن آورد، برای تجویز هر دارو و درمانی باید یک‌سری پروتکل‌هایی رعایت شود و یک‌شبه نمی‌توان با خواب‌نما شدن هرکسی ادعای طبابت کند و از فردا در هر مسیری که امکان تبلیغ برای او فراهم کرده است دارویی را به خورد ملت بدهد و سرآخر هم روی آن نام طب سنتی و اسلامی و... بگذارد و سودجویی کند. برخی معتقدند طب سنتی در ایران امکان بروز و ظهور ندارد. در مواجهه با این ادعا می‌توان از دو منظر اظهارنظر کرد. یکی در مسیر رد این ادعا یکی هم در راه تایید آن، برای رد اینکه وزارت بهداشت و مجموعا بدنه معتقد به طب مدرن چنین رویکری را دارد و نمی‌خواهد طب سنتی بروز و ظهوری داشته باشد می‌توان به برخی دستاوردهای طب سنتی در ایام کرونا اشاره کرد. اسپری PHR۱۶۰ یکی از همین دستاوردهاست. مصطفی قانعی، رئیس کمیته علمی ستاد ملی مبارزه با کرونا در ارتباط با تولید این اسپری که دستاورد متخصصان طب سنتی بوده است، گفت: «برای اینکه یک شرکت داروسازی محصولی را تولید کند، باید با مدارک و مستندات کافی سازمان غذا و دارو را برای صدور مجوز اقناع کند که کار دشواری است. در همین راستا شرکت داروسازی جابرابن‌حیان در دانشگاه علوم‌پزشکی بقیه‌الله مطالعه‌ای مقدماتی انجام داد که نشان داد این اسپری علاوه‌بر اثرات مثبت آسیبی به بیمار نمی‌رساند و اصطلاحا ایمن است. نکته مهم این است که این اسپری در یک مسیر علمی پسندیده برای ارزیابی قرار دارد و توصیه ما این است که مدعیان در حوزه طب سنتی و گیاهی نیز در همین مسیر علمی برای اثبات ادعاهای خود گام بردارند. این برای نخستین‌بار است که ترکیبی از چند گیاه دارویی درقالب یک اسپری استنشاقی تولید شده است.» یا مضاف بر این با یک جست‌وجوی ساده می‌توانید به اسامی داروها و مکمل‌های تولیدشده در طب سنتی که مجوز وزارت بهداشت و سازمان غذا و دارو را دارند دسترسی پیدا کنید. اما در مسیر تایید ادعای ممانعت بروز و ظهور طب سنتی در سیستم بهداشت و درمان کشور هم کافی است برخی اسامی و کاسبان طب سنتی را مرور کنیم. تبریزیان و... که با برخی اقدامات و افعال چنان ضربه‌ای بر پیکره طب سنتی وارد کرده‌اند که مدت‌ها زمان می‌برد تا دوباره اعتماد به این مسیر درمانی و بهداشتی بازگردد. با این اوصاف اگر بهره‌گیری از طب سنتی به‌عنوان مکمل طب مدرن و در مسیر علمی و قانونی پیش برود، مطالبات عمومی ایجادشده برای آن هم بی‌پاسخ نمی‌ماند و احتمالا شاهد اتفاقات خوب و گشایش‌های جدی در روند درمان بیماران خواهیم بود.

کاسبان طب سنتی و هزینه‌تراشی برای رهبری

چندباری از کاسب‌های فضای طب سنتی و کلیدواژه‌های جعلی طب اسلامی و... گفتیم و نوشتیم که برای بهتر شناختن این افراد بد نیست به برخی اقدامات و اظهارات آنها رجوع کنید. مثلا یکی از همین معروف‌ترین‌ها و به‌قولی سلبریتی‌های طب اسلامی تز تغییر جنسیت جنین تا ۴ ماهگی می‌دهد و آن یکی با ادرار فلان حیوان می‌خواهد کرونا را درمان کند، یکی جوش‌شیرین را به بخور آب گرم می‌چسباند و فکر می‌کند شق‌القمر کرده و سرآخر هم کتب مرجع پزشکی را می‌سوزانند و... اما جالب‌تر از همه اینها اینکه اخیرا این گروه کاسبان طب سنتی یا اسلامی، برای مشروعیت بخشیدن به اقدامات غیرعلمی خود دست به جعل و شایعه‌پراکنی هم زده‌اند و تصویری را در فضای مجازی دست‌به‌دست می‌کنند که رهبر انقلاب بر یکی از کتب طب سنتی و اسلامی اینها، حاشیه‌ای نوشته‌اند! ماجرایی که به‌سرعت تکذیب شد و مهدی فضائلی، عضو دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای دراین‌باره گفت: «با توجه به انتشار خبری با موضوع یادداشت رهبر معظم انقلاب اسلامی بر یکی از کتب مرتبط با طب اسلامی و ایرانی در شبکه‌های اجتماعی، به‌اطلاع می‌رساند متن و دست‌خط منتشرشده، جعلی و فاقد اعتبار است. یکی از ماموریت‌های این دفتر صیانت از آثار و اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب است، لذا انتظار می‌رود رسانه‌ها در انتساب مطالب به رهبر معظم انقلاب دقت‌نظر کافی داشته باشند.»

طب سنتی و مدرن دو بال یک پیکره هستند

شاید سخت‌ترین کار در نوشتن این گزارش به کار بردن لفظ مشترک طب سنتی برای متخصصان این حوزه و کاسبان آن بود اما خب به‌ناچار مجبور به این کار بودم. در ادامه ابتدا با غلامعلی رحیمی‌خواه، فوق‌تخصص طب سنتی گفت‌وگویی انجام دادیم و بعد هم با مسعود مردانی، فوق‌تخصص بیماری‌های عفونی و عضو کمیته علمی ستاد ملی کرونا حرف زدیم. متاسفانه در خلال این دو گفت‌وگو هم تغییری در آن رویه سابق ایجاد نشد و به نقطه مشترکی بین دو طب مدرن و سنتی نرسیدیم. با این همه خواندن اظهارات این دو خالی از لطف نیست. رحیمی‌خواه در ارتباط با طب سنتی و اثرگذاری آن در درمان بیماری کرونا به «فرهیختگان» گفت: «بنابر اطلاعات موجود کرونا در ووهان چین بروز کرده و همین امر سبب شد تمرکز همه به این سمت برود که از چین وارد شده است و منشأ این بیماری چینی است ولی الان دقت کنید آثاری از بیماران در چین شاهد نیستیم یعنی بیماری در چین نمی‌بینیم. همه به اتفاق روی این امر هم‌نظر هستند که این بیماری دارو ندارد. چین با همکاری دانشگاه طب سنتی و داروهای گیاهی این بیماری را مهار کرده است. یعنی با استفاده از تجارب و تخصص طب جدید و به کارگیری و استفاده از تجارب حاصل از طب سنتی است. طب جدید گفت باید فاصله‌گذاری را رعایت کنید. این رعایت شد. چرا مرگ‌ومیر پایینی داشت؟ چون از داروهای گیاهی و طب سنتی استفاده کرد و از این طب کمک گرفت. این دو طب دو بال هستند و اگر درکنار هم قرار بگیرند می‌توانند نتیجه‌ای همانند نتیجه‌ای که چین گرفت حاصل شود. هر آمار روزانه‌ای که در شبکه خبر می‌بینید خبری از چین در این اسامی نیست یعنی تا رده چهاردهم و پانزدهم اسمی از چین به‌عنوان بیشترین تلفات یا بیشترین آمار و ابتلا نیست.»

هیچ کس برچسب طب اسلامی را قبول ندارد

رحیمی‌خواه در رابطه با طب اسلامی و همپوشانی آن با طب سنتی خاطرنشان کرد: «طب چطور شکل گرفته است؟ طب براساس تجارب درمان‌های سنتی هر مکان شکل گرفت و اندک اندک مکتوب و به‌عنوان یک علم درمانی مطرح شد. به این ترتیب پزشکی و طبابت شکل گرفت. اسلام این علم را با رنگ و لعاب اسلامی مطرح کرد، برخی درمان‌ها را که جنبه‌های غیردینی داشت حذف کرد. گفت شرعی نیست و واقعا مضر است. مصرف مشروبات الکلی که اسلام می‌گوید مضر است، فلان باکتری را در بدن از بین می‌برد. اسلام طب ایرانی ما را مذهبی کرد. همانند اینکه مردم زندگی می‌کردند و پیامبر دین اسلام را آورد و مردم را پیشرفت داد. قبل از آن یکتاپرست بودند، یهودی، مسیحی و غیره بودند. دین بود ولی پیامبر این را اسلامی کرد یعنی دین اسلام را آوردند. طب نیز همین است. طب بوده است و اسلام گفته این را به‌عنوان دارو استفاده می‌کنید باید حذف شود چون با مبانی اسلامی و شرعی ما مغایرت دارد. کلا علم ما هنوز دینی نشده است؛ دین ما علمی است ولی علم ما دینی نیست. اسلام علمی را که ما داشتیم به سمت دینی‌تر کردن برد و به همین دلیل برچسب طب اسلامی می‌زنند. هیچ کس این را قبول ندارد. اگر اینچنین بود که درکنار قرآن باید یک کتاب به‌نام طب هم نازل می‌شد یا مجموعه احادیث کاملی از سبک زندگی اسلامی می‌آمد و درمان انجام می‌داد یا ائمه نزد طبیب نمی‌رفتند که اینچنین نیست. در تمام تاریخ‌های مستند وجود دارد که پیامبر و ائمه به پزشک هم مراجعه می‌کردند. بنابراین نمی‌توان گفت طب اسلامی، باید طب سنتی اسلامی‌شده یا طب ایرانی-اسلامی بگوییم.»

سودجویی به اسم طب سنتی نگاه به این طب را منفی کرده است

این متخصص طب سنتی در رابطه با کاسب‌کاری‌های برخی به اسم طب سنتی می‌گوید: «قاضی که اشراف کامل به قضاوت و احکام دارد برای موضوعی می‌گذارید که قضاوت کند و نظر بدهد ولی آیا در طب سنتی این مساله را داریم؟ ما سازمان نظام پزشکی را داریم که همه پزشکان، متخصصان متبحر طب جدید هستند. درکنار این شاخه‌ای به‌عنوان سازمان طب ایرانی-اسلامی داریم؟ تا زمانی که تشکیلات سازمان‌یافته نداشته باشیم این سودجویی‌ها وجود خواهد داشت. روی آب‌معدنی برچسبی وجود دارد که درصد املاح نوشته شده است ولی از معروف‌ترین کارخانه‌های گلاب‌گیری یک بسته تهیه می‌کنید ترکیبات روی آن نیست. وقتی کار را هنوز علمی و این را سازمان‌یافته نکردیم انتظار این سودجویی‌ها وجود دارد. باید یک تشکیلات و سازمان و نهادی داشته باشیم که اختصاصی و تخصصی به این مسائل رسیدگی کند. وقتی هزار مورد می‌بینیم که درمورد طب سنتی خلاف است و هزار مورد سودجویی می‌بینیم، یک مورد در این امور کار اصولی انجام می‌دهد همه را با این دید نگاه می‌کنند. طب جدید هم با این دید نگاه می‌کند. باید سازماندهی کنیم و متخصصان ما یک سازمانی بنویسند و تا سازماندهی نشود، همین مشکلات را داریم. متخصصان طب سنتی اختلاف‌نظر روی مسائل دارند و همین امر در طب جدید هم شکل می‌گیرد و شدید می‌شود. کسی که اختلاف‌نظر دارد اگر روشن نشود نه‌تنها اختلاف‌نظر می‌شود بلکه مخالف نظر و سیستم می‌شود. بنابراین باید روی این کار کنیم. نمی‌توان گفت مخالف نباشید، بلکه باید جواب داشته باشیم. طب سنتی برای همه این مسائل جواب دارد. طب سنتی را در دانشگاه علوم‌پزشکی داریم، دانشگاه علوم‌پزشکی شیراز، مشهد و غیره دارد. دانشگاه‌های زیادی داریم که دانشجویان طب سنتی را تربیت می‌کنند. متخصصان خوب و مجرب طب سنتی هستند. بر همین اساس برای هر درمان و رویه درمانی مبتنی بر این طب باید وقتی مطلب علمی می‌آید باید تمام مراحل را طی کرده باشد تا به‌عنوان مطلب قابل استفاده برای همه مطرح شود. نمی‌توان چیزی را مطرح کرد و مردم استفاده کنند و آزمون و خطا باشد. حتی اگر درست باشد باید مراحل آزمایش‌های بالینی طی شود و بعد اینها را مطرح کنیم.»

اگر با طب سنتی پیش برویم دو صفر جلوی آمار کشته‌شده‌ها اضافه می‌شود

مسعود مردانی، فوق‌تخصص بیماری‌های عفونی و عضو کمیته علمی ستاد ملی مقابله با کرونا اما نظرات متفاوتی در رابطه با طب سنتی و اثرگذاری آن در درمان کرونا دارد. او در این رابطه به «فرهیختگان» گفت: «طب سنتی و گیاهی هیچ تاثیری در درمان بیماری کرونا ندارد و کلیه داروهایی که در طب سنتی نه‌فقط در ایران حتی در چین و... جز علاف کردن مردم و هزینه‌تراشی برای آنها هیچ نتیجه‌ای نداشته برای همین است که خود چینی‌ها الان این درمان‌ها را کنار گذاشته‌اند. با این اوصاف ما برای بیمارانی که علائم ندارند می‌توانند از این درمان‌ها استفاده کنند، آویشن بخورند و... . این پزشکان و مدعیان فقط در زمینه درمان و کمک کردن به طب مدرن ادعا ندارند، اینها می‌گویند ما باید کرونا را درمان کنیم و شما کنار بایستید و تماشا کنید! اگر آنها قرار باشد این کار را بکنند دو صفر دیگر جلوی تعداد آمار مرگ‌ومیر کرونا در کشور اضافه می‌شود. این هم که گفته می‌شود وزارت بهداشت با آنها مشکلی دارد و به آنها اجازه بروز و ظهور نمی‌دهد دروغ است، طب سنتی هم مثل طب مدرن جایگاهی دارد و باید جایی که کاری از دستش برمی‌آید باشد و در جایگاه خودش قرار بگیرد. اعتقاد ما این است که طب سنتی در درمان کرونا اصلا جایگاهی ندارد. برخی از این افراد با کلک‌هایی به‌اسم طب سنتی درحال زراندوزی هستند. الان به تعداد افراد بیمار در خانه‌ها دمنوش وجود دارد اما کدام مقاله علمی درباره اثرگذاری این دمنوش‌ها مطلبی را منتشر کرده است؟ هیچ‌کدام.»